

H. SZABÓ SÁRA

A MEXIKÓI FORRADALOM „MADERISTA SZAKASZA” (A POZITIVIZMUS „MEGSZELIDÍTÉSÉNEK KUDARCA”)

Elismert tétel a mexikói és a mexikó forradalommal foglalkozó nemzetközi szakirodalomban, hogy a mexikói forradalom (1910–1917) pozitívizmus ellenes forradalom is volt és mint ilyen éppen a pozitívizmus (illetve mexikói képviselői) által választott fejlődési úttal szemben kereste a tőkés fejlődés felgyorsításának kevesebb társadalmi feszültséggel járó módozatait.¹

A pozitívizmus és a mexikói forradalom tanulmányozása során azonban arra a következtetésre jutottunk, hogy a fenti megállapítás csak akkor igaz, ha a forradalom egészét (beleértve tehát a strukturális reformok időszakát is),² a forradalom végeredményét (pl. 1917-es alkotmány) tekintem. Amikor a forradalom egyes szakaszait vizsgáltuk, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a kezdeti szakaszban a forradalmat vezető erőknek nem volt szándékában a pozitívizmus következményeinek felszámolása, csak – bátortalan – kísérlet történt a pozitívizmus gazdasági és társadalmi következményeinek tompítására. A mexikói forradalom igazi pozitívizmusellenességét csak 1914-től (a constitucionalisták fellépésétől) lehet tettenérni. A fentieket bizonyítandó, a jelen tanulmány a forradalom első, ún. „maderista” szakaszának elemzi.

*

Bár a pozitívizmus – egyes korai képviselőinek közvetítésével – már a 19. század derekán megjelent Mexikóban, igazi fénykorát a század utolsó két évtizedében és a 20. század első tíz évében élte.³

Mexikóban – mint a latin-amerikai térségben általában – a megkésett tőkés fejlődés felgyorsítása volt a pozitívizmus fő célja.

Európában a pozitívizmus a már hatalomra került polgárság ideológiájává vált, amelynek érdekei a társadalmi forradalmaktól mentes, békés gazdasági evolúcióhoz fűződtek. Latin-Amerikában – a megkésetttség miatt – a pozitívizmus a feltörekvő burzsoázia ideológiai fegyverévé vált a gazdasági és politikai hatalom felé vivő harcban.

Mexikóban az 1850–1860-as évek polgárháborúi után Porfirio Diaz diktátor-elnök uralma (1876–1911 – négy év megszakítással) a társadalmi békét jelentette. Azt a belső békét, amely nélkülözhetetlen volt a tőkés fejlődés kibontakoztatásához. A Diaz-rendszer ideológusai a pozitivisták voltak. Ők dolgozták ki azt a gazdaságfejlesztési koncepciót, amelynek alapjai a pozitívizmusban gyökereztek. A mexikói pozitivisták nem kötődtek a Comte-i ortodoxiához. Erős a Spencer-i hatás a pozitivisták társadalomfelfogásában.

Tény, hogy a pozitivisták dolgozták ki Mexikó első átfogó gazdaságfejlesztési koncepcióját.⁴ Ennek lényege, hogy minden társadalmi fejlődés alapja a munka. A munka biztosítja a pozitivista értelemben vett haladást. A haladáshoz azonban a pozitivista tartalmat hordozó rend kell. Ezt a rendet Mexikó körülményei között csak egy erős központi kormány biztosíthatja, amely nem teszi lehetővé a regionalizmus (és vele a helyi caudillók) újraéledését. Az erős kormány biztosítóka – szerintük – az erős ember. Ezt az erős embert találta meg Mexikó Diaz elnökben, aki a pozitivisták szerint megvalósította az „erélyes diktatúrát”, amely nem egy ember, hanem a mögötte álló erő – a burzsoázia – diktatúrája. A diktatúra az adott fejlettségi szinten természetes állapot, mivel a mexikói nép még nem nőtt fel a Comte-i értelemben vett pozitív szintre. A népnek csak egyes csoportjai, rétegei (Spencer szerint az „egészségesebbek”, a „tehetségesebbek”) a haladás igazi hordozói, ezért a rendnek olyannak kell lenni, amely elősegíti az életképesebbek boldogulását. Ami a jogokat illeti: „mindenki azzal a joggal rendelkezik, amelyet képes elérni”. Az 1892-ben (Liberális Szövetség néven) párttá szerveződött pozitivisták Comte és Spencer tanítása alapján Mexikó problémáira tehát pozitivista tudományos választ kerestek. Innen közkeletű nevük a szakirodalomban és a publicisztikában egyaránt: (tudomány = ciencia, tudományos = científico) científicók.

A científicók szerint Mexikó legnagyobb problémája a hatékonyság elégtelen volta. Mindenekelőtt az agrárágazatban. Mexikó ugyanis elsősorban agrárország. Az agrárexport feladata a devizakitermelés, amely fellendíti (majd) az ipart és a kereskedelmet. A földet azok kezében kell koncentrálni, akik minél nagyobb hasznot tudnak kisajtolni belőle. Fajelmélettel is „alátámasztották” gazdasági koncepciójukat. Mexikóban a dinamikus, az erősebb faj a mesztic. Ezzel szemben az indián a legkevésbé életképes. A mexikói – évszázados – agrárfejlődés eredményeként azonban a megművelhető földterületek jelentős része az indián föld- és faluközösségek (ejidók) birtokában volt. A científicók tehát ideológiailag is „megtámasztották” a 19. századvégi nagy földrablásokat, amelyek során egyes tőkésedő birtokosok kezén több tízezer hektáros óriásbirtokok jöttek létre, és a parasztok (peónok) tömegeit fosztották meg földjüktől. (Többségük továbbra is volt földjén dolgozott, immár az új birtokosnak, mint igen rosszul fizetett bérmunkás).

A paraszti elégedetlenség megnyilvánulását, a szaporodó felkeléseket a Pax Porfiriana érdekében, a katonaság kegyetlenül vérbefojtotta.

Az agrárfejlődés érdekében a científicók szorgalmazták az infrastruktúra, főleg a vasút fejlesztését. Szélesre tárták a kaput a külföldi – elsősorban USA-tőke előtt. A valóban jelentős gazdasági fejlődés azonban társadalmi mozdulatlan-sággal, politikai merevséggel párosult. A pozitivisták a haladást bármilyen társadalmi áron biztosítani akarták. A társadalmi ár azonban túl nagyra nőtt. Elsősorban az agrárszektorban lehet statisztikailag is kimutatni a „haladás” társadalmi árát: 1910-ben 830 latifundista és 410 343 kis- és középbirtokos mellett 3 123 975 földnélküli peónt írtak össze Mexikóban.⁵ A peónok tehát a científicók javasolta gazdaságpolitika legfőbb áldozatai voltak. A 20. század elejére kiderült, hogy a diktatúra, a merev társadalmi határok az éppen a pozitivismus által felgyorsított,

tőkés fejlődés további fejlődésének gátjává váltak. A középrétegeket a mobilitás hiánya változtatta diktatura ellenes erővé. A nemzeti érdekeltsgű ipari vállalkozókat a belső piac minimális volta nyugtalanította. A 20. század elejére tehát egyre jelentősebb erők követeltek egy demokratikus nyitást, amelynek előfeltétele a diktatura megszüntetése volt.

*

A mexikói forradalom döntő ereje a forradalomba elementáris erővel „berobbanó” peónság, a peónok alkotta hadseregek voltak. Számukra a forradalom legfőbb célja a föld visszaszerzése. Ezért is álltak csatasorba a forradalom első vezetőjének, Francisco Maderónak a hívására.

Francisco Madero liberális gondolkodású, a romanticizmusra és – mint később kiderült – szubjektivizmusra hajlamos földbirtokos Diazzal szemben indult az 1910-es elnökválasztási kampányban. Madero személye, valamint az a tény, hogy nem kompromittálódott a pozitivista gazdaságpolitikában, elfogadható volt az ellenzék legszélesebb köreinek. Madero fellépésekor mindjárt szimbólummá vált, az ellenállás, a diktatúraellenesség, a remélt változás szimbólumává. Madero mögött felsorakozott a nemzeti burzsoázia egy jelentős része, a városi középrétegek, a peónság.

Madero politikai nézeteit egy 1908-ban megjelent könyvében fejtette ki.⁶ Diaz kormányzásának két alapvető érdeme volt – írta Madero: 1. Véget vetett a belháborúnak és ennek következtében 30 évig béke honolt Mexikóban, mert „megszüntette a gyűlöletet, amely megosztotta Mexikót”. 2. „Diaz kormányzásának nagy érdeme, hogy hozzájárult ahhoz, hogy az országban az anyagi haladás kibontakozhasson, elősegítve a vasútépítést, védelmezve az ipart, stb”.⁷ De mindezeket úgy tette, hogy „megszüntette a szabadságjogokat, meggyalázta az alkotmányt, a törvényt, amelyet senki sem igyekszik betartani”, a nemzet feje ahelyett, hogy a nép és a törvények szolgája lenne, „önmagát azok fölé helyezte”. Madero következtetése: „a jelenlegi kormányt nem a nép nevezte ki, nem is támaszkodhat rá. Ereje a bajonettek ereje”. Felteszi a kérdést: „ha egy abszolutisztikus kormány helyett demokratikus kormányunk lett volna, anyagi haladásunk nem lett volna nagyobb?”

Madero végkövetkeztetése: csak egy valóban igazságos, hatásos választás (sufragio efectivo) biztosíthatja, hogy Mexikónak a nép által választott kormánya legyen. Ennek érdekében a legfontosabb az újraválaszthatóság eltörlése (Diazt ugyanis négy évenként mindig újraválasztották), azaz a no-reelección elvének alkalmazása. A Madero vezette és a maderista táborot tömörítő Nemzeti Demokratikus Párt (Partido Nacional Democratico) választási jelszavai éppen ezért lettek a sufragio efectivo és a no-reelección.

Madero tehát nem akart mélyreható gazdasági-társadalmi fordulatot. A politikai élet demokratizmusától várta azt az erőt, amely – idővel – képes visszahatni a társadalom egészére. Könyvében gazdasági koncepcióról nem olvashatunk. Madero csupán a felső vezetésben akart személyi változtatásokat, mert úgy vélte,

elegendő, ha "törvénytisztelő kormányzók vezetik a nemzetet, olyan törvényeket diktálhatnak, amelyek az ország boldogulása és a haladás számára megkönnyítik az utat."⁸

Madero választási beszédében is a két kulcsszó: a jog és a szabadság. Madero – aki a kampány elején, a porfiriato alatt a cientificók által a politikai élet perifériájára szorított, a politikai mozgásból kizárt birtokosokat képviselte, magától értetődőnek tartotta, hogy a pozitivisták jogfelfogásával (amely hivatalos rangra emelkedett) szembe kell helyezni a jogrendet, a törvényességet, azt a jövőt, amelyben minden ember egyenlő és nemcsak az „erősek és az életképesebbek”. A jognak, a törvénynek ez a szinte fetiszizálása mutatkozott meg az Orizaba-ban (munkáslakta környék) tartott beszédében: „A kormánytól nem függ fizetésetek emelése, a munkaidő csökkentése, és mi, akik megtestesítjük törekvéseiteket nem is azért jöttünk, hogy ilyesmit ígérjünk, mert Ti nem is ezt kívánjátok. Ti a szabadságra áhítoztok, azt akarjátok, hogy jogaitokat respektálják, hogy lehetőségetek legyen erős társaságokat létrehoznotok, hogy egyesült erővel védhessétek jogaitokat... *Ti nem kenyeret, hanem egyedül csak a szabadságot akarjátok*, mert ez a szabadság arra szolgál majd, hogy kenyeret szereztek vele.”⁹

A pozitivista iskolákban nevelkedett Madero (Mexikó híresebb tanintézeteiben a pozitívizmus hívei oktattak) társadalomelméletét a pozitívizmus befolyásolta. Szerinte sem érett meg vezetésre „az egyszerű nép, amelyet sose kényszerítettek arra, hogy iskolába járjon, aki csak lealacsonyító, bestiális vágyait, mindenekelőtt alkohol iránti vágyait elégíti ki..., amely csak tapsol a hivatalos ceremóniákon, bár lelke mélyén – tudatlansága ellenére – érzi, hogy minden, amit mondanak hamis... A műveletlen nép nem határozhatja meg kik legyenek a köz képviselői... Itt Mexikóban... nem az analfabéta tömegek fogják irányítani az országot, hanem az értelemségi elemek.”¹⁰

A pozitivistáktól eltérően azonban Madero nem fokozatosan akarja „adagolni” a jogot, abban az arányban, ahogy a nép „fel nő” (a pozitív szintre), hanem egyszerre, a demokratikus kormányzás segítségével. Madero tehát megfordította a pozitivistá tételt. Madero azonban teljesen félreismerte az adott gazdasági-társadalmi szituációt, benne a néptömegek óhaját. Az éhező tömeg közvetlen követelése éppenséggel a kenyér, azaz az azonnali, a kézzel fogható gazdasági intézkedések, pl. a földkérdés megoldása volt és nem a szépen hangzó, de számukra – egyelőre – üres jogi követelések. (Ennek a későbbiekben messzemenő következményei lettek.)

Felmerül a kérdés, kihez szólt akkor Madero? Kik értették meg? Kivel volt azonos „hullámhosszon?” Ki volt igazi – szellemi értelemben partner – bázisa? Csak az a kisszámú hasonlóan gondolkodó földbirtokos? A kérdésre a választ Madero is megadta, ha figyelmesen elolvassuk könyvét. Szerinte az „egyetlen (erő) amely nem elégedett (a porfiriatóval) a szegény értelmiség, akit nem rontott meg a gazdaság korrumpáló hatása, akik között ott találjuk a gondolkodókat, a filozófusokat, az írókat, a Haza és a Szabadság imádóit – és ez (az erő) a középosztály”.¹¹ Maderonak igaza lett; a mexikói forradalom egészén végigvonul a középosztály központi szerepe a forradalom (és intézményei) szervezése során.

A középosztály azonban korántsem volt olyan egységes, mint Madero hitte. A forradalmi demokratáktól az anarchistákon keresztül a pozitivistákig igen sok ideológiai áramlat mutatható ki és került felszínre attól függően, hogy az adott szituáció (a forradalom adott szakasza) melyiknek kedvezett. Pl. Madero alatt a késői mérsékeltbb pozitivista középosztálybeli nemzedék még nem vesztett erejéből. Ők végsősoron csak a científicók túlkapásait igyekeztek mérsékelni és ilyen irányban befolyásolták Maderót is.

Madero elnökelöltségét Diaz eleinte nem vette komolyan. Madero azonban már csak ellenzéki szimbólumerejénél fogva is egyre népszerűbb lett. Diaz 1910 júniusában mondvacsinált ürüggyel elfogatta és Monterrey városában (Mexikóvárostól többszáz kilométerre) börtönbe csukatta.¹² Monterrey-i börtönéből írta Diaznak levélben, hogy az ország már belefáradt egy ember örökös kormányzásába. „Kormánycserét akar és azt, hogy alkotmányosan és ne paternalisztikusan – mint Ön teszi ezt – kormányozzák.”¹³ Maderónak sikerült megszöknie a börtönből és az Egyesült Államokba menekült. Diaz a választásokon győztesnek nyilvánította magát. Madero nem nyugodott bele a vereségbe. 1910 novemberében a maderisták fegyveres felkelést kezdeményeztek.

Madero a San-Luis-Potos-i Tervezetben¹⁴ szólítja fegyverbe a diktatúra megdöntésére híveit. Megismétli, hogy a diktatúra ellen a demokrácia nevében harcolnak. A cél: a hatásos választás és újválasztás megszüntetésével demokratikus kormányzatot adni Mexikónak. A Tervezet (a korabeli szóhasználatban a mozgalmak programját nevezték Tervezetnek) semmisnek tekinti az elnökválasztás eredményét, nem ismeri el Diaz kormányát és mindenkit felszólít megdöntésére.

A felkelés (majd a forradalom sorsát) a Tervezet 3. pontjában foglaltak határozták meg. A 3. pont ugyanis kimondja, hogy „teljesen igazságos, hogy visszakerüljenek a földek régi tulajdonosaikhoz, akiktől azt elrabolták...”

Ez a pont – pontosabban a föld ígérete (visszajuttatásának reménye) – vonzotta tömegesen Madero táborába a peónok tömegeit és nem mint Madero vélte, a sufragio efectivo és noreelección elve. „A parasztseregek voltak a forradalom igazi motorjai, a motor fűtőanyaga pedig a földéhség volt” – írja Horváth Gyula.¹⁵

A gerillaharcmodort választó, terepismerettel rendelkező, a lakosság szimpátiáját élvező parasztseregek – kezdeti bizonytalanságok után – sorozatban mérték vereséget a hagyományos harcmodorhoz szokott kormánycsapatokra. A harcok Északon kezdődtek, ahol Pascual Orozco és Francisco (Pancho) Villa vezették a felkelőket. A kormánycsapatok helyzetét nehezítette, hogy Emiliano Zapata vezetésével a Mexikóvárosához közel eső Morelos (szövetségi) államban is fellázadtak a földnélküli parasztok. Az első komolyabb vereségek után Diazt közvetlen környezete meggyőzte, hogy távozásával megnyitja egy kompromisszumos béke előtt az utat, oly módon, hogy a rendszer lényegesebb változtatások nélkül „megússza” a forradalmat. Egy Diaz nélküli porfirizmus túlélésében bíztak. A San-Luis-Potosi Tervezet egyébként bizonyította, hogy Madero sem radikalizálódott, és – az adott helyzetben – elfogadható a porfirista tábornak. A kompromisszum megkötésére Ciudad Juárezben került sor 1911-ben. A Ciudad Juarezi egyezmény¹⁶ kimondta,

hogy Diaznak távoznia kell (Diaz Európába emigrált), a hatalmat egy ideiglenes kormány gyakorolta az új választások kiírásáig.

A Ciudad Juárezi béke Madero legszűkebb köre és a porfiristák között kötött kompromisszumon alapult. Egyetlen pontja sem említette az ország előtt álló legfontosabb kérdéseket (pl. a földkérdést, a külföldi érdekeltségű javak hogyan tovább kérdését). Madero szerint a kompromisszum nagy siker volt, mert megnyitotta az utat a demokratizálódás felé: „Teljes győzelmet arattunk, és most egyforma igazságosság lesz a gazdagok meg a szegények, az erősek és a gyöngék számára” – írta a mexikói néphez idézett kiáltványában 1911. május 26-án (Diaz lemondása után és Európába távozása napján).¹⁷

A kompromisszum azt is tartalmazta, hogy az új elnökválasztásig León de la Barra (volt külügyminiszter – egyébként meggyőződéses porfirista) lesz az ideiglenes elnök. Az átmeneti kormányban többségben voltak a régi rend hívei, sőt a kifejezetten cientifico-párti személyek, mint pl. Carvajal y Rosas belügyminiszter, Manuel Calero fejlesztési miniszter, Rascon tábornok hadügyminiszter. Az egyik katonai szempontból kulcsfontosságú posztra, a Szövetségi kerület kormányzó tisztere A. Garcia Granadost nevezték ki, aki nyíltan is hangoztatta forradalom és Madero ellenességét. A felkelők közül három vezető kapott tárcát, mindhárman közelálltak a cientificókhoz.

León de la Barra kormánya igyekezett betartani a kompromisszumot. Tehette ezt annál is inkább, mert az egyezmény egyetlen mondata sem kötelezte a régi rend alapjainak változtatására. Ugyanakkor az egyezmény betartása lehetőséget adott arra, hogy leszereljék a felkelő csapatokat: „a mai naptól kezdve az ország egész területén beszüntetik a hadicselekményeket Diaz tábornok és a forradalom fegyveres erői között. *Ez utóbbiakat fel is kell oszlatni*, s valamennyi államban intézkedések történnek a nyugalom és a társadalmi rend helyreállítására.”¹⁸

A felkelő csapatok zömét leszerelték, egyes egységeit – izolálva – beosztották a helyi katonai vezetők parancsnoksága alá. A tagállamok katonai, polgári vezetésében alig történt változás.

Madero kiáltványban szólítja fel a felkelőket, hogy tegyék le a régi fegyvert, amit eddig a diktatúra ellen használtak „és vegyék fel az új fegyvert: a Szavazati Jogot. Használjátok szabadon ezt a fontos fegyvert és hamarosan tanúi lesztek, hogy sokkal nagyobb és tartósabb győzelmet arattok vele, mint puskáitokkal.”¹⁹

Az éhező, ráadásul győztes tömegeknek, amelyek kézzelfogható eredményeket vártak a forradalomtól, Madero így felelt: „Higgyetek az új hatóságok igazságosságában, működjete együtt velük, ne várjátok, hogy a gazdasági és társadalmi helyzet gyorsan jobbra fordul, ez nem rendeletektől, nem törvényektől függ, hanem a társadalom valamennyi osztályának együttes erőfeszítésétől. Legyetek meggyőződve, hogy az új kormány és én személyesen is minden lehetőt elkövetek, hogy a helyzet javuljon, de ehhez mindennapi és gyümölcsöző együttes erőfeszítések szükségesek.”²⁰

Nem minden felkelő egység tette le a fegyvert. Északon Pascual Orozco tagadta meg a fegyverletételt, de fegyveres (a kormány szóhasználatával) „bandák” voltak Puebla, Oaxaca, Veracruz államokban is.

A legélesebb helyzet azonban a Mexikóvárossal szomszédos Morelos államban alakult ki. Emiliano Zapata, a morelosi peónok vezetője – Maderóval való egyeztetés után – hajlandónak mutatkozott letenni a fegyvert, abban az esetben, ha a federális csapatok kivonulnak a Ciudad Juárezi egyezmény óta elfoglalt déli (Morelos, Puebla, Oaxaca) területekről.²¹ León de la Barra kormánya azonban gyorsan véget akart vetni a legveszélyesebbnek tűnő gócpontnak. Victoriano Huerta tábornok igen kegyetlen hadjáratot kezdett a zapatisták ellen. Madero ismételtelen közbenjárt a béke érdekében. Találkozott Zapatával és a fegyverletétel fejében földet ígért. Zapata választását egyik tábornokának feljegyzéseiből ismerjük: „Señor Madero, én nem azért csatlakoztam a forradalomhoz, hogy hacendado (= földbirtokos) legyek... Az egyetlen, amit mi akarunk Madero úr az az, hogy adják vissza a peónoknak a földjeiket, amit a cientificók raboltak el tőlük.”²² Miután Madero ígéretet tett az agrárkérdés megoldására, Huerta tábornok pedig megállt csapataival, Zapata is megkezdte emberei leszerelését.

Az ideiglenes kormány alatt tehát semmi sem változott – csupán Diaz nem volt az állam élén. Végsősoron egy Diaz nélküli porfirizmusról beszélhetünk 1911 májusa és októbere között. Ilyen körülmények között érthető az a felfokozott várakozás, amellyel Madero elnökségét várták a változás hívei. A kétségtelenül népszerű Maderót 1911 októberében 98%-os eredménnyel választották elnökké.

Milyen feladatok vártak az új elnökre? Mindenekelőtt a parasztság földigényének kielégítése, mivel a parasztság alkotta az új rendszer legfőbb népi bázisát. Ez természetesen együtt kellett, hogy járjon a latifundista rendszer felszámolásával. Ki kellett építeni az új adminisztrációt a legfelsőbb szinten épp úgy, mint a helyi szinteken. Igen fontos feladat volt a hadsereg átszervezése, hiszen a porifrista hadsereg érintetlen volt. A városokban egyre erőteljesebben hallatta hangját a munkásság. Nyugtalan volt és nem bízott Maderóban a katolikus egyház.

Madero a forradalmat azonban befejezettnek tekintette. Kétségtelen tény, hogy Madero (rövid) elnöki periódusát a demokrácia „igénye” jellemzi. Soha ennyi ellenzéki erő nem működhetett szabadon Mexikóban. Valahogy úgy jellemezhetnénk a helyzetet, hogy mindenki mindent mondhatott, de senki sem hallgatta meg, és ami a leglényegesebb: semmi sem változott. A legégetőbb probléma a földkérdés maradt.²³

Maderót egyfelől a spontán paraszti földfoglalások, másfelől saját hívei is figyelmeztették e kérdés rendkívüli fontosságára. Mivel a földkérdésben semmi kézzelfogható eredmény nem született, a zapatisták ismét felvették a fegyvert. Az addig csak elszórt, gerillaharcmodort választó parasztcapatokat Zapata formálisan is hadsereggé szervezte. „A zapatizmust a nyomor tartja életben” – olvasható egy spanyol követi jelentésben.²⁴ A zapatisták szerint a nyomor fő oka az, hogy a cientificók által elvett földet a forradalom képviselői sem adták vissza. Szerintük Madero elárulta a forradalmat, hiszen nem teljesítette ígéretét (a San-Luis-Potosi Tervezet 3. pontját) és nem tett semmit a cientificók által létrehozott rendszer megváltoztatására. Mindezt a mexikói forradalom egyik legfontosabb dokumentumban, az Ayalati Tervezetben fejtették ki.²⁵

Az Ayalati Tervezetben Zapata tehát nyíltan Madero ellen foglalt állást. „Nem személyekért, hanem elveikért fogtunk fegyvert” – olvasható a kiáltványban, amely leszögezi, hogy a zapatisták mindaddig folytatni fogják a harcot, amíg – mint a 7. fejezetben írták – „ki fogják sajátítani azon monopóliumok (cientificók tulajdonában lévő földek) harmadrészét, amelyet a gazdag tulajdonosok birtokolnak, abból a célból, hogy Mexikó polgárai és népe megkapja az ejdókat, ültetvényeket, nagybirtokokat azért, hogy a szántóföldek bevetésével javuljon a mexikóiak élete és jóléte felvirágozzék.” Az Ayalati Tervezet a parasztságnak a föld ígétét nyújtotta. A felkelő peónok számára Zapata személye garancia volt. Érthető, hogy a felkelés futótűzként terjedt el Morelosban, sőt a környező államokban (Puebla, Oaxaca, Mexico államok).

Madero elnök a zapatisták katonai elszigetelésére törekedett. Bevetette a federális hadsereget Zapata ellen. A federálisokat ismét az a Huerta tábornok vezette, akit még Diaz diktátor küldött a morelosi parasztok ellen. Ebben a zapatisták saját igazuk megerősítését látták: semmi sem változott, csak az elnök személye. Madero 1912 áprilisi elnöki üzenetében látszatra magabiztosan jelentette ki: „katonai szempontból Morelos kérdése megoldottnak tekinthető.”²⁶ Levéltári anyagok azonban azt bizonyítják, hogy nagyon aggódott a morelosi helyzet miatt, sőt a federálisok parancsnokait taktikai utasításokkal is igyekezett ellátni, azt ajánlva, hogy az ismét gerillataktikát választó zapatisták ellen ők is „gerillataktikával” harcoljanak, azaz alakítsanak „repülő hadoszlopokat”, kisebb, gyorsan mozgó egységeket.²⁷

A zapatistákkal egyidőben új kormányellenes fegyveres lázadás tört ki többszáz kilométerre északra, Pascual Orozco vezetésével.

Ez a felkelés – amelyet az egyik legismertebb maderista tábornok, Orozco vezetett – azzal fenyegetett, hogy átterjed egész Észak-Mexikóra. Orozco – Zapatahoz hasonlóan – a San-Luis-Potosi Tervben ígértek végrehajtását kérte számon Maderón. Orozco arra számított, hogy a Maderóval elégedetlen maderisták (főleg a parasztok) zászlaja alatt egyesülnek. Csakhamar kiderült azonban, hogy Orozco közvetlen környezetében egyre több cientificó (vagy a régi renddel szimpatizáló latifundista) tűnt fel – kihasználva Orozco hatalomvágyát. Orozco mindjobban elkötelezte magát a helyi (Chihuahua-állambeli) hatalmasságoknak is. Ezzel viszont a forradalmi táborban szigetelte el magát. Jellemző, hogy Orozcót éppen az a Pancho Villa verte le, aki együtt harcolt vele Madero mellett, és akit Orozco elsőnek akart megnyerni lázadásához.

A maderista tábor egyes értelmiségi körei is belátták, hogy az új rendszer csak akkor lesz tartós, ha sikerül társadalmi bázisát kiszélesíteni. Azt is látták, hogy ennek elsődleges feltétele a földkérdés megoldása.

Már 1911-ben született egy tervezet (aláíróról közelebbit nem tud a szakirodalom), amely azt javasolja, hogy az összes megművelhető földnek az állam legyen a tulajdonosa. A Santa Roza-i Tervezet²⁸ egyes aláíróit ott találtuk Orozco táborában. Orozco vereségével ez a csoport többet nem jelentkez(het)ett. Meg kell azonban jegyezni, azt a tényt, hogy ez a gondolat újra megjelenik a mexikói for-

radalom folyamán 1917-ben, sőt hatással lesz az alkotmányra (1917) is, amely rögzíti, hogy minden föld eredeti tulajdonosa az állam.

A parlament egyes kispolgári körei is tisztán látták a földkérdés megoldásának szükségességét. Ők – főleg a Luis Cabrera által vezetett csoport –, abból indultak ki, hogy a kormánynak meg kell előzni más (főként alulról jövő) kezdeményezéseket. Cabrera nyíltan is arra figyelmeztetett, hogy a zapatistákkal folyó harcnak egyetlen igazi fegyvere van: a föld. Cabrera azt javasolta, hogy egy korlátozott reform keretében juttassák földhöz – pontosabban ejidoföldhöz (a falu tulajdonában, de egyéni használatban lévő földhöz) – a parasztot. De csak annyi földhöz, amelyen nem tudja teljes szükségletét megtermelni. Így egyfelől ott maradna a földön (a faluban), másfelől – ezzel összefüggésben – kénytelen lenne kiegészítő pénzkeresethez nézni, azaz olcsó és biztosított munkaerőt jelentene a középbirtokosok számára. Cabrera csak a latifundiumokhoz kívánt nyúlni azzal a céllal, hogy létrehozzák a kis- és középbirtokosok Mexikóját. Cabrera a forradalmat okozó bajok között szerepelteti a „cientificismót”, amelyet meg kell szüntetni és nem fogadható el – írja – hogy egyesek a bajok okát faji tényezőkre vezessék vissza.²⁹

A képviselők másik befolyásos csoportja, Wistano Luis Orozco-val értett egyet, aki szerint egyenesen hiba lenne a latifundiumok felosztása, mivel a latifundiumok középbirtokokra való feldarabolása a „köztársaság halálát jelentené”.³⁰ Orozcoval szöges ellentétben, a kispolgári radikálisokat képviselő Andrés Molina Enriquez szerint a latifundiumok megszüntetése és a kisbirtokos Mexikó létrehozása nemcsak – és az adott helyzetben elsődlegesen nem – gazdasági, hanem politikai, sőt létkérdés. Szerinte ugyanis, ha nem lépnek ez irányban, új forradalom, egy még véresebb forradalom jön és az majd úgyis eldönti a kérdést.³¹

A földkérdést tekintette elsődleges fontosságúnak a kormány baloldali ellenzékének számító (kispolgárság egyes köreit, értelmiségieket, anarchistákat tömörítő) Liberális Párt is. Képviselője, Joan Sarabia a parlamentben elmondott beszédében az alábbiakban látta megoldhatónak a földproblémát. Vissza kell adni az indiánoknak a cientificók gazdaságpolitikája során eltulajdonított földeket (ejidókat). Ugyanígy a kistulajdonosoknak is. Legyen egy földbirtoklási maximum-határ. E felett mindent sajtátsanak ki. A kisajátított földért az állam fizessen kártérítést. Sarabia felszólította a kormányt, hogy cselekedjen, mielőtt nem késő.³²

Madero nyugalomra intette azokat, akik a régi rend alapjainak megsemmisítését sürgették, hiszen a legfontosabb „garanciája” a régi rendnek Diaz és a „cientifico párt már nem létezik”.³³ Határtalan és alaptalan optimizmusról tesz tanúságot kijelentése 1911-ben: „nincs semmilyen ellenség előttünk, akiktől félni kellene.”³⁴

Madero 1912 közepén szükségesnek tartotta, hogy nyilvánosan is leszögezze álláspontját a földkérdéssel kapcsolatban. Az Imparcial c. laphoz eljuttatott levelében arról ír, hogy: „mindig is a kisbirtok kialakítása mellett törtem lándzsát, de ezzel nem azt akarom mondani, hogy bármelyik földbirtokostól is elveszünk a földet... Egy dolog, hogy állandó erőfeszítés során létrehozzuk a kisbirtokot,

és más dolog szétesztani a nagybirtokokat, amelyre nem is gondoltam soha és egyetlen beszédemben, proklamációmban sem ígértem.”³⁵

Tévedés lenne azt állítani, hogy Madero nem vette észre a parasztság földéhségét, csak azt úgy próbálta csillapítani, hogy nem nyúl a latifundiumhoz. Madero agrárreform terve a következő volt: 1. Az állami földeket kisbirtokra osztva kiparcellázzák, 2. az állam felvásárol földeket a latifundistáktól és azt kisbirtokosoknak juttatja.³⁶

Ez a terv azonban több akadályba ütközött. Az állami földeket Diaz már korábban elajándékozta, kiárusította. Az a terület, amire Madero gondolt, minimális volt. A másik akadály a pénzhiány. Miből vásárolta volna meg az állam a birtokokat? Felmerül az a kérdés is, hogy milyen földeket adtak volna el a birtokosok. Kétségtelenül a rosszabb minőségű birtoktestektől igyekeztek volna megszabadulni.

Az elnök, hogy a hiábavaló várakozás miatti paraszti elégedetlenséget csökkentse, más utakat is keresett. Erre utalnak egyes, a Madero levéltárban őrzött, és 1912 végén írt levelei. 1912 novemberében pl. azt írja, Aquascalientes állam agrárügyekkel foglalkozó illetékeseinek, hogy „helyesnek tartja, ha azok, akik már húsz éve művelnek korábban használaton kívüli földeket, kapják meg azt tulajdonként úgy, mintha fel tudnák mutatni tulajdonjogukat.”³⁷ Madero azonban nem tett nyilvánosan lépéseket az agrárreform érdekében – helyette egy bizottságot bízott meg a kérdés tanulmányozásával.

A Madero kormány munkáspolitikáját sem kísérte több siker. Madero alatt alakult meg a Munkaügyi Osztály, amely a Fejlesztési Minisztérium mellett működött, azzal a céllal, hogy közvetítsen a munkásság és a vállalkozók közötti vitákban. (Fontos feladata volt még a statisztikai információs adatok gyűjtése.) Mivel a sztrájkjogot a kormány elismerte, hamarosan lett is dolga a Munkaügyi Osztálynak. Az is hamar kiderült, hogy az új hivatal nem képes betölteni funkcióit. 1912 januárjában a munkavállalók és a munkaadók között értekezleten kellett volna dönteni a sztrájkok okairól; a 13 órás munkaidőről és az alacsony berről. Az értekezleten a munkások küldöttei szóhoz sem jutottak. A maderista periódusban a munkásság anyagi helyzete – a Munkaügyi Osztály egyes tisztességes munkatársainak akarata ellenére – semmit sem javult. A munkásság sem bízott már az elnökben, különösen a jogról szóló beszédeiben. 1912-ben a sztrájkjogot, a gyülekezési jogot is megkapták, de munkafeltételeik, életkörülményeik nem javultak. (Legközvetlenebb követelésük a tízórás munkanap és a 10–15%-os fizetésemelés volt.)³⁸

Madero tehát elvesztette azt a két legfontosabb társadalmi erőt (különösen a parasztságot), amelyre támaszkodhatott volna az uralmát káoszban, anarchiának tekintő jobboldallal (latifundisták, nagyburzsoázia, egyház és főleg a hadsereg) szemben. Madero kormánya 1913 elejére teljesen támasz nélkül maradt. 1913. február 13-án a hadsereg Huerta tábornok vezetésével elsöpörte Madero „forradalmi” kormányát. (Maderót és alelnökét Huerta parancsára megölték.) Az elnök a puccsal hatalomra jutott Huerta tábornok lett.³⁹

Francisco Madero felkelése és elnöksége alkotja a mexikói forradalom első szakaszát. Ezt a szakaszt élesen el kell különíteni a mexikói forradalom többi szakaszától. Ez árnyaltabbá teheti a mexikói (egészében véve) igen radikális forradalomról kialakított általános(itott) képet. Többek között azt a bevezetőben említett sztereotípiát is módosítja, hogy a mexikói forradalom egésze (a latin-amerikai viszonylatban különösen erősen ható) pozitívizmus (mexikói szóhasználatlaltal científico) ellenes forradalom volt. Ez utóbbi a maderista szakaszban a felső vezetés – a „hivatalos” forradalom, a hatalom szintjén – nem mutatható ki. A pozitívizmus és a forradalom harcát vizsgálva megállapítható, hogy a pozitívista ideológia és gyakorlat elleni radikális fellépésre csak 1914-től, a constitucionalisták fellépésétől került sor. Az új ideológia, az ennek megfelelő politikai gyakorlat letéteményese az 1917-es alkotmány, amely a korábbi pozitívista gyakorlattal való végső szakításnak is tekinthető, hiszen ekkor iktatódott törvénybe, és ettől vált (fokozatosan) gyakorlattá a földreform, a szociális törvények, a no-reeleccion, a sufragio efectivo, az oktatási reform, a jogi egyenlőség, stb.

Madero csak kísérletet tett, hogy a pozitívizmus egyes „kinövéseit” lenyese-gessék, de 1911–1913-ban ez már elkésett; a mexikói tőkés fejlődésnek új utakat kellett keresni és – az adott helyzetben – ez csak erőteljes radikalizálódással járt együtt.

JEGYZETEK

1. Vö: Pl. *Nyikolaj M. Lavrov*: A mexikói forradalom 1910–1917. Kossuth, 1983. *Arnaldo Córdova*: La ideología de la Revolución Mexicana. México, 1979; *Adolfo Güly*: La Revolución Interrumpida. México, 1979; *Adolfo Güly–Enrique Semo*: Interpretaciones de la Revolución Mexicana. México, 1979.; *Jesus S. Herzog*: Breve historia de la Revolución Mexicana. México, 7 ed. 1979; *Jean Meyer*: La révolution mexicaine. Paris, 1972. *Frank Brandenburg*: The making of modern Mexico. London, 1964.
2. A mexikói forradalmat a szakirodalom „szűkebb” és „bővebb” értelemben egyaránt elemzi. A forradalom szűkebb értelmezésének hívei a forradalmat lezártnak tekintik 1917-tel. (Pl.: Ny. Lavrov, Jean Meyer). Többen az 1940-ig tartó időszak egészét elemzik, mivel a forradalom céljait csak a strukturális reformok időszaka váltotta valóra. (Pl.: *Horváth Gyula*: A mexikói munkásmozgalom a forradalom és a strukturális reformok alatt, 1910–1940. Tudományos Szocializmus füzetek. Műv. Min.; *A. Córdova–Anatoli Shulgovski*: Mexico en la encrucijada de su historia. México 1977.)
3. A pozitívizmus mexikói sajátosságairól. Vö: *H. Szabó Sára*: Rend és haladás. A pozitívizmus Mexikóban. (In: Tudományos Közlemények. Filozófiatörténet. Kaposvári Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1984. 17–26.); *Leopoldo Zea*: El positivismo en Mexico. México, 1968.
4. *Arnaldo Córdova* 42.
5. *Estadísticas sociales del porfiriato. 1877–1910*. México, 1956. 40.
6. *Francisco I. Madero*: La Sucesion Presidencial en 1910. México, 1960.

7. *F. I. Madero* 140, 226.
8. Madero levele Ambrozio Ulloához (a guadalajarai Függetlenségi Párt vezetőjéhez). Archivo de don Francisco Madero. Epistolario 1900–1910. t. 2. México. 1963. 446–447.
9. Discurso de Madero en Orizaba (1910. máj. 22.) In: *Federico González Garza: La Revolución Mexicana. Mi Contribución Politico-Literaria*. México, 1936. 417–422.
10. *Francisco I. Madero* La sucesión..., 240, 296.
11. *Francisco I. Madero* La sucesión..., 240.
12. E tanulmányban csak témánk szempontjából fontos eseményekre térünk ki. Magáról a korról vö: *Lavrov, Jesus*, stb.
13. Madero levele Porfirio Diazhoz. 1910. jún. 14. In: Archivo de don Francisco (Madero. Epistolario 2... 180.)
14. Plan de San Luis Potosi. In: Fuentes para la historia de la Revolución Mexicana. Planes políticos y otros documentos. Tomo I. (*González Ramírez Manuel* ed.) México, 1954. 33–41.
15. *Horváth Gyula*: A földreform sorsa Mexikóban a forradalom és a konszolidáció éveiben (1910–1930). *Agrártörténeti Szemle*, 1984/1–2 sz. 148.
16. *Historia Documental de Mexico*. Tomo II. 1974. 460.–461.
17. Manifiesto a la Nación. In: Antología. Mexico en el siglo XX. 1900–1913. Textos y documentos. Tomo 1. (Mario Contreras y Jesus Tamayo ed.) México, 1975. 358.
18. Convenios de Ciudad Juarez In: *Historia documental...* 461.
19. Manifiesto a la Nacion. 1911. máj. 26. In: Antología... 3611.
20. Idézi: *Ny. M. Lavrov* 117.
21. Memorial de Zapata. 1911. szept. 26. In: Antología... 371.
22. *Gildardo Magaña*: Emiliano Zapata y el agrarismo en Mexico. Tomo I. México, 1934. 160–161.
23. A forradalom és a földkérdés kapcsolatáról ír: *Horváth Gyula*, i. m. – ezért itt csak a témánk szempontjából fontos kérdésekre térünk ki.
24. Archivo de la Embajada de España en Mexico. En Micropeliculas/Biblioteca de Colegio de Mexico. Rollo 16. Caja n: 286–1912. Leg. 4–No. 17.
25. Eredetije olvasható: Archivo General de la Nación – AGN (Genovevo de la O/C. 19. Exp. 1.)
26. Los Presidentes de México ante la Nación. Informes, manifiestos y documentos. Tomo III. México. 1966. 2.
27. Madero levelei 1912. november 23., 1913. január 22-i keltezéssel. Archivo de Francisco Madero (micropeliculas) Historia (INAH) Rollo: 11.
28. Plan de Santa Roza. In: Fuentes para la Historia... 93–94.
29. *Luis Cabrera*: La solución del conflicto. In: Antología... 344–349.
30. *Wistano Luis Orozco*: La cuestión agraria. In: La Cuestión de la Tierra 1910–1911. Tomo I. Colección de folletos para la historia de la Revolución Mexicana. México 1960. 224–225.
31. *Adrés Moína Enriquez*. Filosofía de mis ideas sobre Reformas Agrarias. In: La Cuestión de la Tierra... 254–255.
32. Discurso por Dip. Juan Sarabia. In: La Cuestion de la Tierra... 224–229.
33. Carta de Madero al Federico Gonzalez Garza. In: Documentos Historicos de la Revolución Mexicana. Vol. I. Revolución y Regimen Maderista. México, 1964. 71.
34. U.o.
35. Madero levele az Imparcial c. lap igazgatójához. In: *Gildardo Magaña* i. m. Tomo II. 313–315.

36. *Manifiesto de Madero*. (1912) Archivo de la Embajada de España en Mexico... Caja num: 286-1912. Leg: 4-No: 13.
37. Madero levele Ruiz de Chavezhoz. 1912. nov. 26. Archivo de Francisco I. Madero. Rollo: 11.
38. Vö: *Ramon Eduardo Ruiz: Madero's administration and Mexican Labor*. In: *James W. Wilkie - Edna Monzón de Wilkie* (szerk.): *Contemporary Mexico*. University of California Press. 1976. 187-201.; *Menegus Borneman Margarita: El movimiento obrero atraves de la prensa en la época maderista*. In: *Memoria del Primer Coloquio Regional de Historia Obrera*. CEHSMO, 1977.
39. Vö: *Jesús Silva Herzog: Breve historia de la Revolución Mexicana*. México, 1973; *Historia General de Mexico*. Tomo IV. El Colegio de Mexico ed. México, 1976.